

Tisdagen den 8 april

Kl. 15.00

1 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Härmed avsäger jag mig uppdraget som ersättare för moderata riksdagsledamöter i Stockholms län fr. o. m. den 10 april 1986.

Djursholm den 7 april 1986

Inge Telander

Denna avsägelse godkändes av kammaren.

2 § Upplästes följande inkomna skrivelser:

Till riksdagen

För fullgörande av enskilda uppgifter får jag härmed anhålla om ledighet från mitt uppdrag som ledamot av riksdagen under tiden den 28 april – den 7 juni 1986.

Stockholm den 3 april 1986

Gösta Bohman

Till riksdagen

Undertecknad anhåller härmed om ledighet för studieresa till USA under tiden den 7 maj – den 8 juni 1986.

Stockholm den 1 april 1986

Hans Dau

Kammaren biföll dessa ansökningar.

Talmannen anmälde att *Barbro Nilsson* i Visby (m) och *Swante Allgulander* (m) skulle tjänstgöra som ersättare för resp. Gösta Bohman och Hans Dau.

Om regeringsåtgärder till förmån för judarna i Sovjetunionen

Anf. 1 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Maria Leissner har frågat mig om jag vid mitt kommande besök i Moskva avser föra fram de krav som Europarådet rest beträffande den sovjetiska regeringens behandling av landets judiska minoritet, om jag i övrigt ämnar beröra oron som många i väst känner över de judiska sovjetmedborgarnas situation samt om jag ämnar diskutera kravet på allmän och legal rätt till frivillig repatriering till Israel för judiska sovjetmedborgare.

Det är obestriddligen så att sovjetiska myndigheter på olika sätt försvårar den judiska minoritetens religiösa och kulturella liv. Den svenska regeringen känner oro häröver, liksom över de judiska sovjetmedborgarnas begränsade möjligheter att utvandra.

Den inställningen har vi också gett uttryck åt i Förenta nationernas generalförsamling, i dess kommission för de mänskliga rättigheterna och inom ramen för konferensen om säkerhet och samarbete i Europa.

Vi har också direkt med de sovjetiska myndigheterna i olika sammanhang tagit upp frågor som rör de judiska sovjetmedborgarnas situation, inte minst enskilda medborgares möjligheter att utvandra. Detta kommer vi också att göra i framtiden.

Anf. 2 MARIA LEISSNER (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern för svaret på min interpellation.

Nyårsafton firade Vladimir Lifschits tillsammans med goda vänner i sitt hem. Jag var med och delade festligheterna med hans familj. Trots att sonen blivit vägrad att läsa på universitetet på grund av sin judiska bakgrund, trots att dottern Mascha inte fått börja på den skola hon velat studera vid av samma skäl, var stämningen kring festbordet god. Till skillnad från många av sina judiska vänner, som i likhet med familjen Lifschits sökt utresetillstånd till Israel, hade Vladimir kvar sitt arbete. Hans telefon fungerade och ingen i familjen hade blivit utsatt för fysiska övergrepp.

Åtta dagar senare, när jag hade lämnat Leningrad, blev Vladimir arresterad, anklagad för förtal mot sovjetstaten. Hans brott var att han skrivit brev till bl. a. kommunistpartiets centralkommitté och till den 27:e kongressen om sin lagliga ansökan om emigration till Israel. Hans brott var också att han för vänner utomlands i brev berättat om sin 18-årige sons utestängning från universitetet. Dessa handlingar renderade honom tre år i arbetslägret Gulag. Domen föll för några veckor sedan. Som om detta inte skulle vara nog blev han också misshandlad i fängelset av medfångarna. Domen mot Vladimir Lifschits är ytterligare ett bevis på Sovjetunionens förföljelse av judar som sökt utresetillstånd.

Det finns ca 2 miljoner judar i Sovjet. Omkring 10 000 av dessa har bevisligen ansökt om tillstånd att emigrera till Israel, i enlighet med sovjetisk lag och Helsingforsavtalet, men fått avslag på ansökan. Tusentals refusniks väntar sedan mer än fem år på utresetillstånd, och över 120 familjer har väntat i över tio år på tillstånd. Många fler skulle förmodligen ansöka om

utresetillstånd om de inte vore rädda att utsätta sig för ytterligare förföljelser.

De som får avslag drabbas utan undantag av repressalier av skilda slag. Många förlorar sina arbeten, och andra blir tvingade att ta halvtidsarbeten eller okvalificerade arbeten. I ett fall blev en judisk kvinna, vars familj jag besökte, av med sitt arbete som kvalificerad kemist för att sedan bli anvisad arbete som städerska. Ofta stängs deras telefoner av för längre eller kortare perioder. Barnen blir som regel utestängda från högre utbildning. Med statens utfrysning följer ekonomiska problem: Hur skall man klara försörjningen på ett halvtidsarbete, eller i värsta fall inget arbete alls?

Förföljelsen tar sig för vissa refuseniks mycket allvarliga uttryck. Ett tjugotal refuseniks avtjänar fängelsestraff för diverse fabricerade brott. En standardanklagelse är förtal mot sovjetstaten. Detta förtal har oftast sin grund i en ansökan om utresetillstånd, eventuellt kombinerad med aktiviteter som har att göra med judisk religion och kultur. Otaliga judar kan vittna om arresteringar och varningar från KGB om att de måste upphöra med sin undervisning i hebreiska, eller sina möten för att fira judiska helger i varandras hem – för att inte tala om de många fall av rena fysiska övergrepp som judar har blivit utsatta för utanför sina hem.

Den officiellt sanktionerade antisemitismen i Sovjet får mycket oroväckande proportioner. Det är inte enbart så att människor handgripligen tvingas avstå från att gå in i lägenheter där judiska högtider firas eller tvingas hoppa ut genom fönstret för att undgå att bli arresterade av KGB därför att de samlats i en lägenhet för att se ett judiskt teaterstycke. Nej, antisemitismen tar sig även uttryck i värre saker. I skämtteckningar i officiella organ drar man sig inte för att likna judar vid nazister. Hakkorset har börjat framställas som en judisk symbol. I vissa fall har man t. o. m. använt antisemitiska skrifter från tsartiden för att misstänkliggöra vad sovjetstaten kallar för sionism.

Samtidigt har antalet beviljade utresetillstånd kraftigt minskat. År 1979 fick 51 000 judar utresetillstånd till Israel. Det har skett en dramatisk minskning, och 1984 var antalet endast 900.

Europarådet uttalar i en år 1985 enhälligt antagen resolution sin oro för de ständiga trakasserierna av judarna i Sovjetunionen. Europarådet uppmanar den sovjetiska regeringen att tillåta judar att leva utan att bli diskriminerade. Man uppmanar regeringen att också upphöra med spridandet av antijudisk propaganda, att frige alla judiska samvetsfångar och att tillåta utvandring till Israel för de judar som så önskar.

Statsministern talar i sitt svar om den oro som regeringen känner. Det är tillfredsställande att statsministern så ger uttryck för avståndstagande av behandlingen av judar i Sovjetunionen. Däremot uppfattar jag det som att statsministern är mycket kortfattad i sitt svar när han hänvisar enbart till att regeringen även i framtiden kommer att direkt ta upp frågor som rör de judiska sovjetmedborgarnas situation. Kan jag därmed tolka statsministern så att han med framtiden avser nästa vecka, dvs. under statsbesöket i Moskva?

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

*Om regeringsåtgärder
till förmån för judarna
i Sovjetunionen*

Anf. 3 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern för svaret på Maria Leissners interpellation, som har gett även oss andra möjlighet att ta upp denna fråga i kammaren ännu en gång. Vi har flera gånger här i riksdagen diskuterat de sovjetiska judarnas situation.

I söndags kväll träffades vi – det var en krets på 600–700 judar och icke-judar – i synagogan i Stockholm. Vi antog då enhälligt en resolution som kommer att sändas – den kanske redan är avsänd – till generalsekreteraren i Sovjetunionens kommunistiska parti, Gorbatjov. I resolutionen framhålls i korthet att Gorbatjov vid sitt tillträde sade, att visst kunde det hända att de som har haft tillgång till statshemligheter har fått avslag på sin anhållan om utresetillstånd. Men han sade också vid det tillfället att om vederbörande hade fått vänta så länge som fem till tio år skulle hindret vara övervunnet. Det finns en lång rad refusniks i Sovjet som väntat mer än tre år och där de sovjetiska myndigheterna använt den för oss inte adekvata hänvisningen till statshemligheter som anledning till avslag.

Jag skulle vilja nämna några av dem som jag haft tillfälle att träffa, några som jag nu för tiden betraktar som nära och mycket respekterade vänner. Några av dem står omnämnda i resolutionen. Det gäller kanske allra främst Naum Meiman, 75 år, som på över tio år inte haft någon kontakt med vetenskapen, och hans hustru Inna, för vilka statsråd i flera regeringar och vi i riksdagen försökt verka. Inna är mycket sjuk, men trots det har det inte varit möjligt att få henne till Sverige för behandling. Vi har mycket svårt att förstå att något sådant skall kunna förekomma.

Alexandr Lerner är en annan av dessa. Han är 73 år; han har med kraft och mod kämpat för de sovjetiska judarnas frihet. Vi har Vladimir Slepak, 59 år, och hans hustru Maria, vi har Ida Nudel, Semion Katz och hans hustru Vera samt Alexandr Ioffe. Alla dessa är kända namn för oss som arbetar i denna kommitté.

I den parlamentariska kommittén har vi för en tid sedan tillsammans med riksdagsmän från folketinget och stortinget avsänt ett dokument till Gorbatjov, till president Gromyko och till statsminister Rysjkov. Vi påtalar där hur bl. a. Gromyko deltog när det gällde resolutionen om upprättandet av staten Israel. Då var Sovjetunionen, som vi uppfattar det, inne på att Israel var en självständig stat, att den skulle uppfattas som judarnas hemland. Då skulle en repatriering, som vi uppfattar det, vara en självklarhet. Man frågar sig varför det inte är det i dag. Vi påminner i vår resolution också om Helsingforsresolutionen av år 1975 som vi icke anser att Sovjet har följt vad beträffar denna minoritet, som dock är så stor – ur judisk synpunkt sett – att 20 % av världens judar befinner sig inom Sovjets gränser.

Det kan vara intressant att till protokollet få antecknat att 104 ledamöter av folketinget, 91 ledamöter av stortinget och 148 ledamöter av Sveriges riksdag har undertecknat detta dokument.

Jag instämmer med Maria Leissner i att svaret kanske var litet kort. Å andra sidan har vi vid flera tillfällen fått bevis för att den socialdemokratiska regeringen står fast och vill stödja Sovjets judar. Vi räknar naturligtvis med att så skall ske också i fortsättningen.

Anf. 4 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Också jag vill tacka både statsministern och Maria Leissner för att vi har fått tillfälle att i dag föra denna debatt i kammaren.

Antisemitismen är ett av de allra mörkaste kapitlen i Europas historia. Vi vet alla att den tidsmässigt har mycket djupa rötter. Under århundraden har det förekommit upplopp och pogromer. Olika typer av auktoritära regimer har sett det som förenligt med sina intressen att rikta folkets vrede mot judarna och på det sättet kanske avleda reaktioner som annars skulle drabba dem själva. Kulmen på denna antisemitiska tradition var naturligtvis det som hände under nazitiden i Tyskland.

Mot bakgrund av den erfarenhet som de avskyvärda massmorden i Tyskland under Hitlers tid gav oss föreställde man sig att antisemitism, i varje fall som officiell politik för en stat, borde vara någonting fullständigt otänkbart, åtminstone i Europa. Men tyvärr tvingas vi konstatera att antisemitismen har övervintrat och att det ställe i Europa där den har sitt starkaste fäste är dagens Sovjetunionen. Detta är allvarligt. Det handlar nämligen inte bara om spontana motsättningar mellan folkgrupper, utan det är fråga om en medveten statlig politik, statligt organiserade trakasserier mot en folkgrupp och en religiös grupp.

Det har illustrerats av tidigare talare vilka uttryck trakasserier tar sig. Även om det hela naturligtvis inte på något sätt kan jämföras med vad som försiggick i Tyskland under nazismen, omfattar trakasserier ändå sådana saker som nidsbilder i statlig press, olika typer av rättsövergrepp, inkl. fängslanden, osv. Det är djupt allvarligt att detta kan förekomma i Europa i mitten på 1980-talet.

Också i Sovjetunionen är det fråga om en odemokratisk regering, som förmodligen anser det vara förenligt med sina intressen att rikta folks negativa reaktioner mot en viss folkgrupp och kanske i viss mån utnyttja den som syndabock, som avledare för reaktioner som annars skulle kunna drabba regimen själv.

Det är, herr talman, mycket viktigt att omvärlden inte svävar på målet i sitt fördömande av de utslag av antisemitism som i dag förekommer i Sovjetunionen, även om de går under benämningen antisemitism. Det är angeläget att Sovjetunionens regering får klart för sig att dess sätt att hantera den judiska befolkningen i landet är en belastning för regeringen, inte bara internt utan också i landets relationer till omvärlden. Det är viktigt att vi får den sovjetiska regeringen att förstå att denna hantering också har sitt utrikespolitiska pris, att den skadar Sovjetunionens anseende i omvärlden och dess relationer till andra länder.

Jag vill avsluta, herr talman, med att uttrycka förhoppningen att statsministern i samband med sitt besök i Sovjetunionen kommer att utnyttja tillfället att med all den klarhet och det eftertryck som denna allvarliga sak kräver visa detta för de sovjetiska ledarna.

Anf. 5 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Jag sade i mitt interpellationssvar att vi också i framtiden kommer att ta upp frågor som rör de judiska sovjetmedborgarnas situation. Vi tvekar alltså inte att framföra vår inställning.

Vi har emellertid en förpliktelse att vid varje tillfälle noga pröva om det är offentligt eller tyst diplomati som ger oss de bästa förutsättningarna att nå resultat. Vi har använt, och kommer att använda, båda dessa former av diplomati. Av detta följer att det inte alltid är möjligt att ge en öppen redovisning av allt vårt arbete med en viss fråga. Jag tror att de som i första hand är intresserade av att sakfrågorna löses också har förståelse för detta arbetssätt.

Jag respekterar naturligtvis Maria Leissners, Elisabeth Fleetwoods. Pär Granstedts och andras engagemang för, i det här fallet, judarna i Sovjetunionen. Jag har förståelse för att ni kan vilja diskutera denna fråga inför ett besök av det slag som äger rum nästa vecka. Men jag hoppas att Maria Leissner och kammaren i övrigt också respekterar att det är omöjligt för mig att i förväg offentligt räkna upp vilka frågor som skall väckas från svensk sida i förhandlingar med en annan nation vid ett officiellt besök där. Så sker inte inför några besök av detta slag, och det är en princip som jag ämnar hålla fast vid.

Syftet är helt enkelt att i slutändan nå bästa möjliga resultat för Sverige i de frågor som rör våra nationella intressen och för de enskilda människor som en viktig del av våra kontakter gäller.

Anf. 6 MARIA LEISSNER (fp):

Herr talman! Statsministern hävdar att man kan arbeta på olika sätt, och det respekterar jag. Naturligtvis är det svårt att från riksdagens talarstol i detalj diskutera vilken dagordning som kan komma att gälla i Moskva.

Men jag skulle ändå vilja återge vad som står i ett brev som skickades av tre vetenskapsmän, tillika refusniks, från Moskva till ett möte med västerländska vetenskapsmän. De talar där om vikten av att just nu – med ett nytt ledarskap i Sovjetunionen som fortfarande söker sin politiska riktning – föra upp frågan om sovjetiska judars öde på dagordningen. Det är nu som man möjligtvis kan påverka utvecklingen, och därför är det oerhört väsentligt att utländska stater i sina samtal med de sovjetiska myndigheterna inte underlåter att utnyttja denna möjlighet.

De ryska vetenskapsmännen säger vidare i sitt meddelande att de rykten om massöverföringar som cirkulerat inte har någon grund. Sovjetiska judar är mycket oroade, och de blir inte längre lugnade av rykten och löften. Tystnaden är inte längre svaret på deras oro. Ryska judar är rädda för tystnad. Tyst diplomati har sin tid, men fullständig tystnad döljer att det inte finns någon diplomati alls.

Herr talman! Jag har i min interpellation berört några enskilda människors öden. Maria och Vladimir Slepak, Ida Nudel, Yosif Begun, Leonid Volvovsky och Vladimir Lifschitz är naturligtvis endast sex av alla de tiotusentals människor som det handlar om. Men alla dessa människor är i sitt hopp om ett drägligt liv i framtiden bl. a. beroende av att den svenske statsministern vid sitt besök i Moskva utgår från att tystnadens stund är förbi när det gäller de ryska judarnas sak. Efter att ha lyssnat till statsministerns svar räknar jag med att han delar min uppfattning i den här frågan.

Anf. 7 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Även jag har naturligtvis respekt för att statsministern under sitt besök själv måste avgöra vilka frågor som skall tas upp och hur och i vilken ordning detta skall ske. Låt mig dock säga att det är min fasta övertygelse att det när det gäller de sovjetiska judarna inte längre är möjligt att komma någon vart med tyst diplomati. Under många år har vi i de interparlamentariska kommittéerna i och utanför Europa framför allt arbetat med tyst diplomati, men vi har inte varit särskilt framgångsrika. Jag tror att man på judiskt håll över hela världen är övertygad om att vi i dag kommit så långt att vi i stället måste ställa krav på respekt för de mänskliga rättigheterna även vad beträffar sovjetiska judar. Jag hoppas att vi med den taktiken skall få Sovjetunionens ledning att förstå vilken goodwill man i Sovjet skulle få i utrikespolitiska sammanhang om man öppnade gränserna för dem som vill repatrieras till Israel liksom för de judar som kan vilja återvända till Sovjetunionen – kanske bara på besök eller kanske för att återvända för gott – samt för dem som vill utöva sin religion och sin kultur eller utbilda sig till det yrke som de anser passar för dem, osv.

Anf. 8 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag vill instämma i vad tidigare talare sagt, att man måste kunna använda även tyst diplomati i detta sammanhang. Men jag vill också i likhet med föregående talare varna för alltför mycket av tyst diplomati. Det är nämligen viktigt att man får klart för sig i Moskva att det sovjetiska sättet att behandla landets judiska befolkning är en belastning för Sovjetunionen. Det blir en belastning, om det blir tillräckligt mycket av offentlig debatt om detta. Det är den offentliga debatten som Sovjetunionen har anledning att känna oro inför. Vad som sägs tyst och stilla mellan statsmän bakom slutna dörrar kan man nog i stort sett bortse ifrån, men en omfattande offentlig debatt om dessa frågor kommer att upplevas som en klar nackdel ur sovjetisk synpunkt, som en belastning i deras internationella relationer. Det är därför som den tysta diplomatin inte räcker; den måste kompletteras med den offentliga debatten. Där har naturligtvis många aktörer en roll att spela – också ledande statsmän i statsministerns position.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Meddelande om svar på interpellation 1985/86:150

Anf. 9 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Med hänvisning till riksdagsordningen 6 kap. 1 § får jag meddela att då interpellanten på grund av sjukdom är förhindrad att ta emot svaret på avsedd tid kommer jag att besvara interpellationen vid senare tidpunkt.

Om gymnasieskolan

Anf. 10 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Larz Johansson har frågat mig om vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att öka gymnasieskolans intagningskapacitet. Han har vidare frågat mig om jag är beredd att upphäva beslutet om prioritering av 16- och 17-åringar. Han har också frågat mig om jag är beredd att medverka till en utökad andel företagsförlagd utbildning i form av inbyggd utbildning, verkstadsskolor, lärlingsutbildning och hantverksutbildning.

När det gäller gymnasieskolans intagningskapacitet har jag utförligt redovisat mina överväganden och förslag i budgetpropositionen, som för närvarande i denna del behandlas av utbildningsutskottet. Jag finner ingen anledning att upprepa dem här.

Svaret på Larz Johanssons första fråga är, som framgår av budgetpropositionen, att regeringen är beredd att vidta erforderliga åtgärder i fråga om antalet intagningsplatser i gymnasieskolan, om det visar sig att alla sökande 19-åringar inte kan beredas plats nästa läsår. En förutsättning är då givetvis att regeringen får det i budgetpropositionen begärda bemyndigandet.

Bakgrunden till att vi i detta sammanhang fäster huvudvikten vid 19-åringarnas situation är helt enkelt att de, inom den totala gruppen 16–19-åringar, är de enda som inte någon gång, sedan prioriteringen av 16–17-åringar infördes, kommit i åtnjutande av denna prioritering, vare sig inför innevarande läsår eller inför nästa. Jag är inte – och därmed kommer jag in på Larz Johanssons andra fråga – beredd att förorda att beslutet om prioritering av 16–17-åringarna upphävs. De förutsättningar som gällde när riksdagen fattade sitt principbeslut i denna fråga våren 1984 är enligt min mening lika aktuella i dag: 16- och 17-åringarna har få valmöjligheter när det gäller sysselsättning. Deras 18- och 19-åriga kamrater är bättre lottade därvidlag, även om särskild uppmärksamhet måste ägnas också åt den åldersgruppen.

När det slutligen gäller Larz Johanssons fråga om gymnasieskolans yrkesinriktade utbildning och den företagsförlagda delen därav, vill jag påpeka att arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen (ÖGY) överlämnade sitt slutbetänkande (SOU 1986:2 och 3), En treårig yrkesutbildning, för bara ett par veckor sedan. Jag anser att olika frågor om företagsförläggning av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan bör beredas i samband med ÖGY:s förslag. Jag vill inte föregripa resultatet av denna beredning.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 11 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Jag tackar utbildningsministern för svaret på min interpellation.

Alla vet ju att det förhåller sig på det sättet – och har varit så under en följd av år – att inte alla ungdomar som söker till gymnasieskolan och som vill ha en gymnasieutbildning kan erbjudas plats där. Varför det är så vet vi också.

Både utbildningsministern och jag känner till såväl bakgrundshistorien som skälet till att det blivit så här. Men samtidigt måste jag, naturligtvis, medge att en större andel sökande har kommit in under senare år.

Anledningen till att jag nu har framställt en interpellation är att vi bl. a. under valrörelsen diskuterade dessa saker. Vi fick upprepade gånger försäkringar från socialdemokratiskt håll om att man var beredd att ta de förslag på allvar som vi i centerpartiet hade presenterat – dvs. när det gällde att utöka antalet ungdomar som skulle kunna få en plats i gymnasieskolan.

De här försäkringarna har upprepats i regeringsdeklarationen – både i den regeringsdeklaration som avgavs vid regeringstillträdet och i den som avgavs vid den regeringsombildning som skedde för en kort tid sedan. Vi har alltså upprepade gånger fått samma besked. Sedan kom budgetpropositionen, av vilken framgår att regeringen föreslår exakt samma antal platser i gymnasieskolan som gällde föregående budgetår och föregående läsår. Så gör man, trots att man vet att antalet 16-åringar ökar både det här året och nästa år – och då ännu mera.

Situationen upplevs som litet konstig. Det finns således all anledning att ställa frågan: Vilka åtgärder är regeringen egentligen beredd att vidta?

Jag har alltså i klartext frågat: Vilka åtgärder tänker regeringen vidta för att uppfylla givna löften? Det föga uttömmande svaret blir då att regeringen är beredd att vidta erforderliga åtgärder. Ja, det får man sannerligen hoppas. Men jag ville ju veta *vilka* åtgärder man var beredd att vidta. Det är ju inte bara de som söker direkt till gymnasieskolan som ställs utanför. Även om ett större antal sökande, som jag sade förut, kommit in, har det så sent som detta läsår varit så, att ungefär 6 % av de sökande 16–17-åringarna – inte av årskullen – inte kunnat beredas plats i gymnasieskolan. Dessutom var det ett stort antal s. k. äldresökande som inte heller kom in. Av skolöverstyrelsens petita framgår också att andelen äldresökande har minskat med ungefär 30 %.

Det här känner vi naturligtvis igen, med tanke på hur det är i verkligheten. Många 18–19-åringar har ju, efter att ha hört sig för om utsikterna att bli antagna, fått följande besked: Det är ingen idé att ens söka till gymnasieskolan. Du kommer ändå inte in, eftersom du inte tillhör den prioriterade gruppen.

Vi tycker alltså att det finns all anledning att göra en omprövning. Det räcker inte att, som utbildningsministern gör, bara säga: När vi vet att alla 19-åringar inte får plats, skall vi hitta på någonting. Underförstått: vi får väl skapa några tusen intagningsplatser till. Men det här inträffar ju mitt i sommaren, då intagningen är klar. Dessutom vill jag säga att om det nu skulle bli ytterligare ett antal intagningsplatser, kommer det att innebära att hela intagningsproceduren återigen förrycks. Vi är då tillbaka i de gamla, välkända banorna – man spår på litet grand då och då.

Jag vågar alldeles bestämt påstå, utbildningsministern, att antalet platser nästa läsår inte kommer att räcka till. Det vet vi redan nu. Skolöverstyrelsen har redovisat ett utförligt underlag i sin anslagsframställan, och där sägs i stort sett samma saker som jag nyss berättade om. Då krävs det ett betydligt större antal intagningsplatser, och de behövs så fort som det över huvud taget är möjligt.

Sedan säger utbildningsministern apropå prioriteringen att han inte är beredd att upphäva den. Det låter litet egendomligt, om man samtidigt säger att alla sökande, både 16–17-åringarna och 18–19-åringarna, skall ha plats i gymnasieskolan. Om det är sant behöver inte en del av dem prioriteras, utan då skall väl alla få plats.

Utbildningsministern säger vidare att detta egentligen bara gäller gruppen 19-åringar, som inte tidigare har erbjudits denna prioriteringsmöjlighet. I klartext säger alltså utbildningsministern att de 18-åringar, som förra året hade chansen att komma med bland de prioriterade men som inte tog den chansen eller helt enkelt blev utslagna därför att deras betyg inte räckte till, behöver vi inte bry oss särskilt mycket om nu, eftersom de en gång har varit med bland de prioriterade och i praktiken får skylla sig själva.

Detta skiner igenom i fortsättningen av svaret, där utbildningsministern säger att det är viktigast med 16–17-åringarna, därför att de har så få valmöjligheter, medan 18–19-åringarna är bättre rustade härvidlag och har diverse valmöjligheter – det är underförstått att de kanske kan få ett jobb. Men om det är en avslutad gymnasieutbildning som de frågar efter, gäller då inte de åtaganden som så stolt har uttalats bl. a. i regeringsdeklarationerna, att alla upp till 20 år som vill ha en gymnasieutbildning också skall ha rätt att få den?

Anf. 12 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Det var intressant att höra utbildningsministerns svar på de frågor som Larz Johansson hade ställt, men det var någonting jag saknade. Det är givetvis viktigt att kunna anvisa alla som önskar plats i gymnasieskolan en sådan, hellre än att de blir föremål för åtgärder på det arbetsmarknadspolitiska området. Men måste det inte också ges garantier för att de verkligen kan tillgodogöra sig den utbildning som erbjuds dem? Det är möjligt bara om man klart talar om vilka förkunskapskrav som ställs vid de olika utbildningsvägarna och vad utbildningen verkligen ger för kompetens.

Vi moderater har vid flera tillfällen sagt att varje gymnasielinje bör ha fastställda förkunskapskrav. Hur ser utbildningsministern på detta?

Det finns redan nu betydande vakanser inom gymnasieskolan som först bör fyllas innan totaldimensioneringen ytterligare ökas. Det kan enligt vår mening ske genom att man bryter upp det ganska stelbenta dimensioneringssystem som i dag används.

Enligt tidningsuppgifter i slutet av förra veckan fanns det i Stockholm många elever som inte kunde få plats främst på de treåriga teoretiska linjerna, medan alla platser på en del andra utbildningslinjer inte kunde fyllas.

Vi moderater har sedan flera år pläderat för att den dimensionering som nu sker i sektorer skall brytas upp och i stället läggas på linjer och utbildningsvägar där elevernas val i större utsträckning kan slå igenom. Länsskolnämnder och lokala skolstyrelser bör också få ökade möjligheter att omdisponera platserna efter utfallet av elevernas val.

Är det därför inte, herr utbildningsminister, lämpligt att med sådana åtgärder först se till att vakanserna fylls innan ramarna generellt utökas?

Anf. 13 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Vi är i regeringen givetvis inställda på att bereda alla ungdomar plats i gymnasieskolan. Den helt övervägande andelen kommer också att få plats på de linjer dit de har sökt.

Vi har sedan förklarat att vi är beredda att vidta åtgärder för att kunna öka intagningen när de preliminära uppgifterna från skolöverstyrelsen har kommit in. Det kommer att ske på senvåren och inte mitt i sommaren, som Larz Johansson påstod. Vad vi då har att göra är bl a. en omfördelning mellan sektorer, under förutsättning att ett medgivande ges oss av riksdagen. Därmed kan ett ökat antal ungdomar få plats i gymnasieskolan. Det är en synpunkt som här framhållits också av Göran Allmér.

Jag vill även säga att det förra året inte var 6 % utan 2,5 % som inte kunde erbjudas plats. Jag är medveten om att ungdomarna från år till år ändrar sina olika preferenser när det gäller val av linjer. Jag är också på det klara med att vi har linjer som är lågt efterfrågade och som i det långa loppet måste leda till en minskning eller rent av, i något enstaka fall, till att de upphör till förmån för övriga linjer.

Anf. 14 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Vi kan naturligtvis diskutera vad som är senvår och vad som är sommar. Enligt SÖ:s petita redovisade man dessa siffror per den 31 maj förra året. Åtgärderna från regeringens sida brukar regelmässigt komma betydligt senare.

Om utbildningsministern fortfarande tror att praktiskt taget alla, eller den helt övervägande delen, som han uttryckte sig, skulle få plats, vad finns det då för anledning att i budgetpropositionen hävda att vi behöver minst lika många platser i ungdomsuppföljningen som föregående år, dvs. 14 000 platser? Hur kommer det sig då att utbildningsministern i budgetpropositionen säger att länskolnämnderna, eftersom alla sökande förmodligen inte får plats, skall aktivt verka för en överinskrivning på gymnasieskolans platser, dvs. man skall ta in fler än 30 elever i helklass? Hur kommer det sig att man i budgetpropositionen säger att LA-kurserna, arbetsmarknadsanknutna lokala kurser, som skulle kunna vara lämpliga byggstenar i de individuella planerna, har varit svåra att anordna på grund av brist på årselevplatser? Det är utbildningsministerns egna ord. Vi vet från erfarenheter ute på fältet att många påbyggnadsutbildningar inte har kunnat komma i gång därför att årselevplatserna helt enkelt inte har räckt till.

Om man försöker att förenkla den här frågeställningen, tycker jag att det ändå måste vara ganska lätt att förstå att om de som skulle tas in i första hand förra året, dvs. 16- och 17-åringarna, inte fick plats allihop – vi kan tvista om hur många som blev över, men de fick inte plats – och om det dessutom till nästa år är fler ungdomar i den gruppen och man tillika säger sig nu ha ambitionerna att ge ytterligare plats för de s. k. äldresökande, 18–19-åringarna, kan rimligen inte, utbildningsministern, samma antal intagningsplatser som förra året räcka också det här året. När de som skall beredas plats och tas in är betydligt fler än föregående år, räcker det inte med samma antal intagningsplatser. Det måste t. o. m. utbildningsministern kunna medge.

Anf. 15 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Jag fick inte mycket till svar av utbildningsministern på de två mer konkreta frågor jag ställde. Jag förväntar mig ett svar på dem vid ett senare tillfälle.

Men varför, utbildningsministern, måste man gå den ganska långa, krångliga och byråkratiska vägen tillbaka över utbildningsdepartementet och SÖ för att där åstadkomma en omfördelning mellan sektorer eller linjer och utbildningsvägar? Varför kan man inte med förtroende lämna över till länskolnämnderna och de lokala skolmyndigheterna att inom givna ramar göra dessa omdisponeringar?

Anf. 16 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag har erfarit att antalet äldresökande har minskat bland de inträdesansökningar som nu har ingivits. Därför finns det skäl att anta att vi med de åtgärder jag här talat om skall kunna bereda plats åt både 16-åringar och de äldresökande.

Anf. 17 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Utbildningsministern säger att han har erfarit att antalet äldresökande har minskat. Då skall jag avslöja en hemlighet för utbildningsministern. Detta visste vi mycket väl om, och jag skall också tala om varför. Jo, de äldresökande har både förra året och i år fått beskedet att det knappt är lönt att de gör sig mödan att söka. Den som är över 18 år tillhör inte den prioriterade gruppen, och det finns inte platser så att de räcker åt alla. Därför kan äldresökande bespara sig detta besvär.

Förra året sjönk antalet äldresökande med 30 %. Det skulle inte förvåna mig om det har sjunkit ännu mer detta år, och det är sannerligen inte någonting att vara glad över. Tvärtom har en av de viktigaste ambitioner vi har haft med uppföljningsansvaret varit att göra klart för de ungdomar som inte ens sökte till gymnasieskolan som 16-åringar, att det nog vore bra för dem – efter det att de skaffat sig litet erfarenhet ute i arbetslivet, av ungdomsplatser och annat – att komma tillbaka och skaffa sig den avslutade utbildning som gymnasieskolan innebär. Det har många av dem insett under de senare åren, och därför steg antalet äldresökande under en följd av år till dess att regeringen kom med detta olyckliga beslut – som i och för sig stöddes av moderater och folkpartister – om att prioritera 16-åringarna. Det var inte någon bra lösning av problemet. Man sopar en del av problemet under mattan.

Det har dessutom inneburit att till en del av utbildningarna, t.ex. vårdutbildning eller jord- och skogsutbildning, där tidigare mer än hälften av de sökande var äldre än 18 år, har man i dag praktiskt taget bara 16-åringar. Det är många vårdlärare och andra som vittnar om att detta inte varit någon lycklig och bra utveckling, därför att många av eleverna som går in i den typen av utbildning är för unga. De borde ha fått litet tid på sig att mogna innan de kom till denna utbildning. Men i dag tvingas de alltså till att göra sådana ställningstaganden, och om man inte är beredd att ställa tillräckligt antal platser till förfogande, kommer denna utveckling att fortsätta.

Det hjälper inte heller, vilket har förekommit ibland, att förebära några

statsfinansiella skäl till att hålla tillbaka antalet intagningsplatser i gymnasieskolan. Utbildningsministern vet lika väl som jag – det har kommit till uttryck många gånger även i regeringspropositioner – att om man inte tar kostnaden i antal gymnasieplatser så får man ta kostnaden i ungdomsuppföljningen eller i form av ungdomslag eller andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder, och de är regelmässigt dyrare än vad gymnasieplatserna är.

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

Om den naturvetenskapligt orienterade gymnasieutbildningen

Anf. 18 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Vi vet att ungdomar när de söker till gymnasiet kanske påverkas av all möjlig ganska osaklig information som de får. Det är svårt att få sökande till verkstadsteknisk linje då samtidigt stora industrinedläggningar förekommer. Men det kommer att försvaga de äldres intresse för att söka till gymnasiet om de tror att de uppgifter är riktiga som Larz Johansson från riksdagens talarstol meddelar, nämligen att det inte lönar sig för 18–19-åringar att söka. Jag vill i motsats till Larz Johansson säga att 18- och 19-åringar bör söka till gymnasiet.

Jag vill också framhålla att skälet för att prioritera 16-åringar är att möjligheten för en 16-åring till alternativ sysselsättning är mycket mindre än för en 18- eller 19-åring. Det låg bakom riksdagens beslut.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1985/86:113 om den naturvetenskapligt orienterade gymnasieutbildningen

Anf. 19 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Pär Granstedt har ställt en fråga till mig om min principiella syn på de filosofiska och psykologiska grundkunskapernas roll inom den naturvetenskapligt orienterade gymnasieutbildningen.

Jag vill börja med att erinra om den naturvetenskapliga linjens utveckling sedan den tillkom vid införandet av gymnasieskolan i mitten av 1960-talet. I detta sammanhang är det då också viktigt att beakta utvecklingen av den fyraåriga tekniska linjen (T-linjen).

Efter den kraftiga utbyggnad av den naturvetenskapliga och tekniska utbildningen som hade åstadkommit under första delen av 1960-talet var det år 1966 ca 10 000 elever som påbörjade studier på N-linjen, medan motsvarande antal på T-linjen var ca 7 000. Under den följande femårsperioden växte antalet elever på N-linjen ytterligare, medan den på T-linjen minskade i motsvarande grad.

Under hela 1970-talet har T-linjen därefter åter stadigt ökat sitt elevantal och har nu närmare 13 000 elever i årskurs 1. I motsvarande grad har elevantalet på N-linjen minskat, och under några år var minskningen på N-linjen större än ökningen på T-linjen. I mitten av 1970-talet fick vi också debatt om en förestående naturvetarkris, många analyser gjordes av N-linjens problem och ett stort antal förslag fördes fram om hur N-linjen skulle "räddas", som man uttryckte saken.

Det var i detta debattklimat som de nuvarande s. k. alternativämnena på

105

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

Om den naturvetenskapligt orienterade gymnasieutbildningen

N-linjen föddes och ersatte bl. a. ettdera av ämnena filosofi och psykologi. Bakom detta låg att en viktig anledning till elevminskningen på N-linjen bedömdes vara att dess konstruktion gjorde den alltför svår i jämförelse med övriga teoretiska linjer. Enligt sina kritiker hade N-linjen alldeles för många ämnen, varav flera hade lågt veckotimtal. Samtidigt hävdades från vissa håll att linjen relativt sett hade för stor andel icke naturvetenskapliga ämnen och för liten andel naturvetenskapliga. Det var därför eleverna gick till T-linjen.

Detta är i korta drag bakgrunden till att den icke-naturvetenskapliga delen av N-linjen minskades med totalt åtta veckotimmar till förmån för alternativämnena, som skulle ha en naturvetenskaplig profil.

Försöksverksamhet inleddes, och man tyckte sig kunna konstatera en viss återhämtning i elevrekryteringen. Här står vi dock inför tolkningssvårigheter, eftersom vi självfallet inte vet hur andra faktorer kan ha inverkat. Summan av all påverkan har dock blivit att rekryteringen till N-linjen har börjat öka igen de senaste åren, sett både som totalt antal intagna elever och som andel av årskullen.

I dag är det så att vi aldrig tidigare haft så många elever i årskurs 1 på N- och T-linjerna sammantagna, i det närmaste 20 000, vilket kan jämföras med toppsiffran 17 300 i början av 1970-talet.

Enligt riksdagens beslut har eleverna på N-linjen sedan läsåret 1983/84 möjlighet att välja mellan den "normala" N-linjens timplan och den timplan som erbjuder alternativämnena i stället för vissa icke-naturvetenskapliga ämnen.

Som framgår av vad jag nu redovisat har förändringen av N-linjen framför allt dikterats av en stark önskan att bibehålla eller öka dess elevantal snarare än av principiella ställningstaganden för eller emot vissa ämnen. Och skall man döma efter det antal förslag om nya alternativämnena som inkommit till utbildningsdepartementet från olika gymnasieskolor, så finns det en stor uppslutning bakom idén med dessa ämnen och ett stort intresse för dem.

Det är i detta perspektiv man också bör se regeringens förslag om försöksverksamhet med en samordning i årskurserna 1 och 2 av N- och T-linjerna på orter med mycket små gymnasieskolor. På vissa orter kan med minskande årskullar den situationen uppstå att eleverna inte räcker till för en intagningsklass på vardera N- och T-linjen. Detta kan då leda till att N-linjen inte alls kan erbjudas. I en sådan situation har vi ansett det vara befogat att följa skolöverstyrelsens förslag och i försöksverksamhet pröva en något modifierad N-linje, en modifiering som bl. a. skulle innebära att ämnena filosofi och psykologi helt faller bort. Avsikten är inte att i andra fall än de nu nämnda aktualisera några förändringar beträffande dessa ämnen.

Anf. 20 PÅR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret på min interpellation.

Svaret är ju relativt utförligt. Men jag nödgas ändå konstatera att min fråga egentligen inte besvaras. Jag frågade egentligen vilken som var utbildningsministerns principiella syn på de filosofiska och psykologiska grundkunskarnas roll inom den naturvetenskapligt orienterade gymnasieutbildningen. Det har vi i själva verket inte fått höra någonting om i det här svaret.

Svaret utgör i och för sig en intressant redovisning av det historiska skeende som har lett fram till att de filosofiska och de psykologiska inslagens ställning inom den naturvetenskapligt inriktade gymnasieutbildningen under årens lopp successivt har försvagats. Detta var i och för sig värdefullt att få del av, samtidigt som det ju inte var något helt nytt.

Men nyckeln till min frågeställning är kanske ändå att det, såsom framhålls i svaret, inte gjorts något principiellt ställningstagande för eller emot vissa ämnen. Det finns således inget principiellt synsätt när det gäller frågan om vilken roll denna typ av humanistiska ämnen bör ha inom den naturvetenskapligt inriktade gymnasieutbildningen. Det tycker jag i så fall är väldigt allvarligt. Hur balansen i den utbildning som vi ger elever i gymnasiet skall se ut är ju ändå en principiellt ganska viktig fråga.

Vad som nu har skett är att utbildningen på dessa gymnasielinjer gradvis har blivit alltmera ensidig. De som går ut gymnasieskolan med den här utbildningen får en smalare allmänbildningsbas. En sådan utveckling är naturligtvis inte betydelselös, och den borde kanske ha föregåtts av några mera principiella överväganden om vad vi egentligen vill att den som går ut svensk gymnasieskola och eventuellt fortsätter på universitet skall kunna.

De ungdomar som genomgår naturvetenskaplig eller teknisk linje och sedan kanske fortsätter på tekniska eller naturvetenskapliga högskoleutbildningar kommer många gånger att hamna på olika nyckelposter i samhället, i arbetsledande positioner c. d. där de har en mycket stark påverkan på samhällsutvecklingen.

Man kan fråga sig om det inte är ganska viktigt att människor i sådan ställning har en bas också i fråga om kunskaper i psykologi och filosofi. Det värde som ligger i att en person i t. ex. arbetsledande ställning har vissa grundkunskaper i psykologi behöver jag säkert inte utveckla vidare.

Apropå den frågeställning som vi just nu diskuterar skulle jag när det gäller filosofi vilja citera ur en skrivelse från Sveriges förenade studentkårer. Man skriver: "Filosofin är ett tvärvetenskapligt ämne som i högre grad än något annat kan ge eleverna träning i att tänka och resonera kritiskt, självständigt och konstruktivt. De får en språklig och logisk övning i att bedöma egen och andras argumentering. De får också inblick i vetenskapliga metodproblem och källkritiska frågeställningar. Ämnet ger eleverna möjlighet att diskutera svåra etiska frågor som alla numera ställs inför mera än tidigare generationer, t. ex. på grund av miljöförstöringen eller den snabba tekniska utvecklingen inom bl. a. datateknik och bioteknik. Filosofin bidrar härvid både med idéhistoriska överblickar och moralfilosofisk orientering. Sammanfattningsvis kan filosofin ge eleverna en grund som bör anses självklar i ett demokratiskt samhälle, en helt omistlig bas för högskolestudier." Det är alltså inte någon representant för utbildningsutskottet som säger detta, utan det är företrädare för studenterna själva.

Med hänsyn till detta tycker jag att min interpellation inte har besvarats. Vilken är egentligen utbildningsministerns och regeringens principiella syn på behovet av denna typ av kunskaper för dem som skaffar sig en naturvetenskapligt orienterad utbildning?

Anf. 21 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Situationen är den att vi låter eleverna välja om de vill läsa den normala studieplanen där de ursprungliga humanistiska ämnena behålls eller om de i stället vill läsa alternativa ämnen. I detta ligger inte någon värdering, utan en önskan att skapa en N-linje som passar både dem som vill ha kunskap i filosofi eller psykologi och dem som är angelägna att ägna nästan alla sina studietimmar åt naturvetenskapligt orienterade ämnen. Allt tyder på att de senare eleverna i övriga fall skulle gå till T-linjen.

De ämnen som har trätt i stället för de humanistiska ämnena är sådana ämnen som inte är alldeles utan betydelse för människans liv i kontakt med natur och samhälle. Det är ämnen som miljövårdsteknik, hälsokunskap, energi- och mätteknik och datakunskap. Alla dessa ämnen sätter in människan i sammanhanget med tekniken och naturen. Det är således fel att ställa dem i en absolut motsatsställning till sådana bildningsvärden som filosofi och psykologi kan ge.

Anf. 22 PÅR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Är inte det som utbildningsministern gav uttryck för en något ansvarslös inställning? Man säger att eleverna erbjuds detta, de väljer själva och sedan blir det så här. Det finns inga principiella överväganden bakom det hela.

Måste inte vi som utbildningspolitiker ställa vissa grundläggande krav på bredden av allmänbildningen hos dem som går igenom gymnasieskolan och på dem som skall läsa vidare på universitet? Är det verkligen så att det skall vara gymnasister i övre tonåren som avgör vilken bildningsbas som är den riktiga för fortsatta studier vid universitet och högskola och för fortsatt yrkesliv? Är det ändå inte så att det är vårt ansvar att ange vilka grundförutsättningar som skall vara uppfyllda?

Jag menar att man måste föra denna principiella debatt som jag efterlyst och som utbildningsministern vid två tillfällen tydligt ansett vara obefogad. Marknadstänkande i all ära, men det är förvånande att höra en socialdemokratisk utbildningsminister tala så att man får intryck av att det gäller att komma med ett utbud där eleverna sedan skall välja efter eget gottfinnande. Jag tror alltså att vi måste ta ansvaret för vilken bildning vi skall ge våra ungdomar i gymnasieskolan. Alla de ämnen som räknades upp är naturligtvis i och för sig värdefulla, men det är i väsentlig utsträckning fråga om kunskapsmoment som mycket väl kan klaras av inom ramen för befintliga ämnen på den naturvetenskapliga linjen. En stor utsträckning sker också detta. Vad det handlar om är att man inom vissa områden lämnar utrymme för en mera långtgående specialisering. Frågan är då om det är riktigt att i gymnasieskolan släppa fram den mera långtgående specialiseringen på den breda allmänbildningens bekostnad. Är det inte bättre att vi ser till att man får en ordentlig allmänbildning i gymnasieskolan och att man får möjlighet att specialisera sig efter det att man har gått ut gymnasieskolan?

Anf. 23 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! I den föregående interpellationsdebatten gällde frågan elevernas fria utbildningsval och önskan att eleverna i gymnasieskolan får läsa det som de har intresse av och anlag för. I den här debatten har jag redovisat att vi har ansett oss tvungna att låta den naturvetenskapliga linjen delas upp på två grenar och att uppdelningen leder till att man får läsa antingen filosofi eller psykologi, samtidigt som man får möjlighet att läsa de alternativa ämnen som jag här har talat om, i stället för vissa andra humanistiska ämnen. Enligt Pär Granstedt skall det tydligen vara allt eller intet. Vill de elever som är intresserade av naturvetenskap inte läsa filosofi och psykologi eller de här alternativämnena, är det lika bra att de låter bli att läsa naturvetenskap på en naturvetenskaplig linje och i stället går över till T-linjen. Jag kan inte se att det ligger någon nackdel i att låta utbildningen ske på två grenar med fritt val för eleven och med råd av elevens föräldrar, lärare och övriga studierådgivare.

Anf. 24 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Kopplingen till den tidigare debatten, om elevernas möjligheter att komma in vid sitt förstahandsval och få välja inriktning på gymnasieskolan, var kanske litet omotiverad. Det är ju en sak att man måste se till att eleverna får möjlighet att välja den linje som de är intresserade av, en annan vilka ämnen som skall ingå i linjerna. Detta är också någonting som man i praktiken bör låta bli beroende av vad eleverna önskar.

Självfallet skall vi främja elevernas förstahandsval, men från samhällets sida måste vi ändå slå fast vilken grundläggande allmänbildning som man bör nå fram till på olika linjer. Här tycker jag alltså att det är anmärkningsvärt att det görs sådana här ändringar, tydligen utan några som helst principiella överväganden om vilken allmänbildning gymnasieskolan bör förmedla. Kanske avvägningen mellan T-linje och N-linje inte borde lösas genom att man gör N-linjen mera ensidig. Kanske borde man i stället ge T-linjen en större bredd. Kanske hade det varit en bättre väg att införa litet mera av humanistiska inslag på T-linjen än att renodla och, från den här synpunkten, utarma N-linjen, som man nu har gjort.

Jag tycker alltså att utvecklingen är beklaglig och tror att den inte är till elevernas fromma och på lång sikt inte heller till samhällets fromma. Det är, enligt min mening, anmärkningsvärt att så viktiga ändringar sker utan att man principiellt överväger vad vi skall ge eleverna i gymnasieskolan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 25 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Görel Thurdin har ställt fyra frågor till mig med anledning av att den s. k. avstämningstidpunkten för statsbidrag till gymnasieskolan flyttats till mitten av läsåret.

Jag gör först några allmänna kommentarer och svarar sedan på de fyra frågorna.

Jag är väl medveten om att man på skolorna upplevt det nya systemet som mer arbetskrävande än det tidigare. Vid sidan av de naturliga introduktionsproblemen tror jag emellertid att detta åtminstone delvis beror på att skolorna detta läsår – för andra ändamål – skulle rapportera om elev- och timunderlag även i september. "Normala" år kan det rimligen inte kräva mer av arbetsinsatser att göra en rapport i januari än att göra en i september.

Vidare är det riktigt att det inte längre finns ett direkt samband mellan undervisningens organisation och statsbidragsrekvisitionerna. Det är en följd av att en friare resursanvändning i gymnasieskolan genomfördes inför läsåret 1982/83. Bl. a. i konsekvens med detta har regeringen nyligen förelagt riksdagen en proposition med förslag om en viss schablonisering av statsbidraget till lärarlöner i gymnasieskolan. Avsikten är att kommunerna och de enskilda skolorna skall få större frihet att fördela gymnasieskolans resurser och använda dem där de behövs bäst. Skoladministrationen förenklas genom att en rad specialbestämmelser slopas i samband med schabloniseringen.

I förslaget om schablonisering ligger också att resurstilldelningen skall bli mer följsam mot förändringar i elevunderlaget och därmed i resurstilldelningen. I dag slår långt ifrån alla förändringar igenom, men när så sker blir i stället utslagen desto kraftigare på resurser och tjänster.

Sammanfattningsvis bör alltså flera av dagens administrativa problem – vare sig statsbidragen stäms av i januari eller i september – få en lösning med den ordning som nyligen föreslagits.

Med det har jag också svarat på Görel Thurdins sista fråga om vad regeringen avser att göra.

På den första frågan – om en fastlagd organisation skall lösas upp innan elevantalen blivit definitiva – är mitt svar nej, men jag ser inte någon anledning att meddela några föreskrifter i detta avseende.

Om det blir minskningar i organisationen, så att statsbidrag för viss undervisning inte skall utgå, bör kommunen själv stå för kostnaden. Förstärkningsresurserna bör inte generellt få användas till att täcka kostnader för sådan undervisning. Jag har med detta besvarat Görel Thurdins andra fråga, om kommunerna skall kunna gå in och betala lärarlöner, och jag har svarat med de formuleringar utbildningsutskottet använde när det tillstyrkte regeringens förslag om ändrad avstämningstidpunkt. Riksdagen godkände sedan förslaget.

På Görel Thurdins återstående fråga om konsekvenserna av systemet är mitt svar att dessa måste antas kunna bli olika både mellan och inom regioner, beroende på planeringen och dess förutsättningar i de enskilda fallen. I de minsta kommunerna är det helt naturligt ofta svårare både att

fylla undervisningsgrupper och att alls nå upp till det lägsta antalet elever för att få starta en grupp. I de 30 minsta kommunerna med mer fullständig gymnasieskola och s. k. alternativa timplaner bedömer jag att den särskilda återföringsresursen ger en rimlig kompensation.

Anf. 26 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsminister Lennart Bodström för svaret på min interpellation angående nuvarande statsbidrag till gymnasielärlöner och avstämningstidpunkt för dessa.

Jag konstaterar att utbildningsministern anser att nu liggande proposition om statsbidrag till gymnasielärlöner kommer att lösa flera av de problem jag berört i min interpellation. Jag hoppas verkligen det, men den propositionen är så svår att förstå och därmed så svårbedömd att inte ens de som arbetar med dessa statsbidrag riktigt kan klara ut alla effekter av förslaget. Såvitt jag har förstått kommer emellertid handläggningen att förenklas hos SÖ, länskolnämnder och skolstyrelser. Betyder det en avbyråkratisering är det en mycket önskvärd effekt, för i dag styrs skolverksamheten fortfarande av en mängd paperstigar.

Jag konstaterar också att utbildningsministern instämmer i att det inte finns något direkt samband mellan organisation och nuvarande statsbidragsrekvisitioner, detta till följd av en friare resursanvändning. Därför ligger nuvarande proposition för behandling i riksdagen.

Tyvärr är det så att man har blandat två statsbidragssystem för gymnasieskolans resurser: dels finns den allmänna resursen som är avsedd att gå till lärlöner knutna till den fastlagda organisationen, dvs. det statsbidrag som fått ändrad avstämningstidpunkt, dels finns en förstärkningsresurs beräknad utifrån vissa schabloner som skall användas till elever med särskilda behov. Då avstämningstidpunkten flyttades fick sammanblandningen av dessa två olika statsbidrag för riksdagen icke önskvärda effekter.

Vissa kommuner förstod att det fanns risk för att antalet elever i deras undervisningsgrupper efter ett tag skulle understiga 8, varför de valde att inte i förväg planera förstärkningsresursens användning. När resultatet av avstämningen kom från länskolnämnderna kunde de vid behov använda förstärkningsresursen till att täcka kostnaderna för de lärlöner som inte var statsbidragsberättigade.

De kommuner som däremot använt förstärkningsresursen på rätt sätt, dvs. till elever med särskilda behov och i förväg planerat den användningen och avsatt medlen till det, fann så småningom att de i vissa fall måste betala tillbaka, ibland rätt stora belopp.

Därmed har, såvitt jag kan förstå, riksdagens mål att förstärkningsresursen skall användas till elever med särskilda behov inte uppfyllts, och detta på grund av att departementet – riksdagen har också beslutat om detta – ändrat avstämningstidpunkt. Det här innebär att kommuner inte vågar planera för en organisation som ger undervisningsgrupper med bara 10 elever vid skolstarten vid hösten.

I exempelvis Örnsköldsvik fanns 12 elever i höstas på en speciell linje. Den 15 januari hade minst 5 hoppat av, varför den linjen helt plötsligt inte var statsbidragsberättigad. Avhoppet måste vara väldigt svåra att förutse för

kommunerna, eftersom orsakerna kan vara av så skiftande slag. Kommunen är i vart fall återbetalningsskyldig därför att man verkligen planerat att använda förstärkningsresursen till elever med särskilda behov.

Jag frågar utbildningsministern: Tycker utbildningsministern att den här ordningen gagnar mottot "En gymnasieskola för alla"?

Anf. 27 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Skälet till att avstämningstidpunkten ändrades till januari var att man ville vid en tidpunkt mitt i läsåret avgöra hur många elever som fanns i klasserna och som man skulle betala för. Det är viktigt. Därigenom behöver staten inte betala för elever som slutar tämligen snart efter skolstarten. Det betyder också att staten kommer att betala för elever som har tillkommit sedan skolstarten och de tidigare beräkningarna. Man får ett från alla synpunkter mera korrekt förhållande i fördelningen av kostnader mellan staten och kommunerna.

Jag vill också tillägga att de medel som frigjordes på detta sätt, genom att staten inte betalar ut ersättning för elever som i själva verket inte fullföljt sin gymnasieutbildning, har använts för att skapa ungefär 3 000 nya platser för elever som faktiskt finns i skolan och bedriver studier där.

Anf. 28 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Det låter i och för sig väldigt bra att 3 000 nya platser skapats. Ändå blir jag litet orolig med tanke på det nya statsbidragssystemet, vars effekter inte framgår med önskvärd tydlighet. Skulle en sådan effekt som avstämningstidpunkten få finnas inbyggd i det förslag som väntas, då kommer det att slå hårt mot kommuner med starkt minskande elevantal och stor utflyttning men gagna storstadskommuner med ökande befolkning. Finns det någon risk, herr utbildningsminister, för att det kan förhålla sig så fortsättningsvis?

Det som utbildningsministern säger om kommunernas ansvar för att betala lärarlöner på det sätt som beskrivs är mycket intressant. Det betyder i realiteten att kommunerna får rätt att betala hela lärarlönekostnaden som inte är statsbidragsberättigad. Gäller denna syn endast gymnasieskolan? Denna syn kan nämligen också behövas när det gäller grundskolan för att man skall kunna upprätthålla verksamhet i små skolor i glesbygden eller i skärgården i stället för att betala inackorderingskostnader till elever och föräldrar, vilket blir lika dyrt. Är det utbildningsministerns mening att vi kan se fram mot den sortens delegering av beslut i kommuner och länskolnämnder?

Anf. 29 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag vill i mitt svar inskränka mig till att understryka att regeringen har eftersträvat att motsvara de krav som riksdagen genom sina beslut har uppställt. Jag vill återge vad riksdagen uttalade i samband med sitt beslut:

Om det blir minskningar i organisationen så att statsbidrag för viss undervisning inte skall utgå bör kommunen själv stå för kostnaden.

Förstärkningsresurserna bör inte generellt få användas till att täcka kostnader för sådan undervisning.

Detta uttalande har gjorts av ett enhälligt utbildningsutskott, när man fastställde att den nya avstämningstidpunkten skulle gälla.

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

Om gymnasieskolan

Anf. 30 GÖREL THURDIN (c):

Herr talman! Det är inte första gången jag observerar att man fattar beslut litet för snabbt, innan man egentligen förstår vilka konsekvenser besluten får ute i landet. Men jag är ändå tacksam för att vi har haft denna diskussion. Jag tror nämligen att man i kommande resonemang och diskussioner kring propositionen kanske kan få till stånd förändringar, som leder till att kommunerna kan få använda statsbidragen på ett helt annat sätt än vad som har gällt tidigare.

För övrigt tycker jag att det är helt riktigt att förstärkningsresursen skall användas till elever med särskilda svårigheter – det tror jag att alla är överens om. Jag tror inte att det finns olika uppfattningar om detta. Men jag ser verkligen fram emot en kommande diskussion om det statsbidrag som är på gång.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Föredrogs och hänvisades

Proposition

1985/86:151 till näringsutskottet

9 § Anf. 31 TREDJE VICE TALMANNEN:

På morgondagens föredragningslista upptas trafikutskottets betänkande 13 främst bland två gånger bordlagda ärenden.

10 § Anmälades och bordlades

Proposition

1985/86:162 Ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713), m. m.

11 § Anmälades och bordlades

Motionerna

1985/86:449 av *Pär Granstedt m. fl.*

1985/86:450 av *Björn Samuelson m. fl.*

1985/86:451 av *Ylva Annerstedt m. fl.*

1985/86:452 av *Per Unckel m. fl.*

Statsbidrag till lärarlöner i gymnasieskolan (prop. 1985/86:97)

1985/86:453 av *Lars Ernestam*

1985/86:454 av *Lars Tobisson m. fl.*

Kronholmarnas framtida disposition (prop. 1985/86:110)

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

1985/86:455 av *Ingrid Sundberg m. fl.*

1985/86:456 av *Karl Boo m. fl.*

Omorganisation av regionmusiken och Rikskonserter (prop. 1985/86:114)

1985/86:457 av *Rolf Clarkson m. fl.*

1985/86:458 av *Olle Grahn m. fl.*

1985/86:459 av *Gösta Andersson och Agne Hansson*

Ändringar i väglagen (1971:948) och lagen (1939:608) om enskilda vägar
(prop. 1985/86:118)

1985/86:460 av *Margareta Gard*

1985/86:461 av *Irène Vestlund m. fl.*

1985/86:462 av *Rolf Dahlberg m. fl.*

1985/86:463 av *Kurt Ove Johansson m. fl.*

1985/86:464 av *Sivert Andersson*

1985/86:465 av *Christer Eirefelt m. fl.*

1985/86:466 av *Alf Svensson*

1985/86:467 av *Lars Ernestam och Gudrun Norberg*

1985/86:468 av *Ove Karlsson m. fl.*

1985/86:469 av *Lars-Ove Hagberg m. fl.*

1985/86:470 av *Lars Werner m. fl.*

1985/86:471 av *Paul Lestander m. fl.*

1985/86:472 av *Lars De Geer m. fl.*

1985/86:473 av *Margareta Gard*

1985/86:474 av *Per-Ola Eriksson m. fl.*

1985/86:475 av *Ingvar Karlsson i Bengtsfors m. fl.*

1985/86:476 av *Anne Wibble*

1985/86:477 av *Karin Ahrlund m. fl.*

1985/86:478 av *Alf Wennerfors m. fl.*

1985/86:479 av *Alf Wennerfors m. fl.*

1985/86:480 av *Karl Boo m. fl.*

1985/86:481 av *Margareta Gard*

Förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1985/86 (prop.
1985/86:125)

1985/86:482 av *Sten Andersson i Malmö*

1985/86:483 av *Rune Backlund m. fl.*

1985/86:484 av *Kenth Skårvik m. fl.*

1985/86:485 av *Hans Göran Franck m. fl.*

1985/86:486 av *Lars Werner m. fl.*

1985/86:487 av *Nils Carlshamre m. fl.*

1985/86:488 av *Gunnel Liljegren*

Ändring i utlänningslagen (1980:376) m. m. (prop. 1985/86:133)

12 § Meddelande om interpellation

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

Meddelades att följande interpellation framställdes

*Meddelande om
interpellation*

den 8 april

*Meddelande om
frågor*

1985/86:166 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till statsrådet *Bengt K. Å. Johansson* om löntagarfonderna:

Löntagarfonderna infördes av riksdagen efter förslag av socialdemokraterna, framför allt efter den starka press socialdemokraterna utsatts för av LO och dess medlemsförbund.

Det är ingen överdrift att påstå att knappast något riksdagsförslag haft en kompaktare folkmajoritet emot sig vid genomförandet än just löntagarfonderna.

Under den debatt som föregick införandet av löntagarfonderna förespråkades ett antal målsättningar för fonderna. Dessa skulle främja svensk produktion och sysselsättning, öka demokratin genom att ge de anställda inflytande och dessutom medverka till att lönekraven skulle dämpas. Dessutom har det utlovats att valet av löntagarfondsstyrelseledamöter skulle ske vid allmänna val.

Trots att endast några år gått sedan löntagarfonderna infördes är det för många inget som pekar på att fonderna hitintills verkat i syfte att uppfylla de ställda målsättningarna.

På vilket sätt har löntagarfonderna inneburit ett ökat inflytande för de anställda?

På vilket sätt har löntagarfonderna genom sitt agerande främjat svensk produktion och sysselsättning?

I vilken omfattning har löntagarfonderna haft en dämpande effekt på löneutvecklingen?

Är ett förslag att förvänta i avsikt att löntagarfondernas styrelseledamöter utses på ett annat sätt än vad som är fallet för närvarande?

13 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 7 april

1985/86:459 av *Bo Hammar* (vpk) till utbildningsministern om ändrade regler för uppdragsutbildning:

Saab-Scantias flygdivision är i färd med att vid tekniska högskolan i Linköping genomföra uppdragsutbildning, som innebär att deltagarna kan bli civilingenjörer på företagets bekostnad.

Förbudet mot att bedriva uppdragsutbildning som motsvarar någon allmän linje tycks alltså vara på väg att kringgås.

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

*Meddelande om
frågor*

Är utbildningsministern, med anledning av vunna erfarenheter, beredd att medverka till en skärpning av eller mer restriktiv tillämpning av bestämmelserna om uppdragsutbildning?

1985/86:460 av *Göte Jonsson* (m) till socialministern om skolhälsovården:

Landstingsförbundet har initierat ett landstingsövertagande av skolhälsovården. Enligt min och många andras uppfattning fungerar skolhälsovården bra och utgör en viktig, i skolans verksamhet integrerad del. Det vore därför olyckligt att göra en sådan förändring av skolhälsovården som ett landstingsövertagande skulle innebära.

Mot denna bakgrund vill jag fråga:

Är statsrådet beredd att medverka till att skolhälsovården även i fortsättningen tillåts verka inom ramen för nuvarande ordning?

den 8 april

1985/86:461 av *Lars-Ove Hagberg* (vpk) till industriministern om aviserade avskedanden vid Centro-Morgårdshammar:

Centro-Morgårdshammar AB, ett av Smedjebackens två stora företag, har meddelat personalen att 150 personer av nuvarande arbetsstyrka på 550 skall avskedas. Ägare av företaget är Volvo. Ett genomförande av avskedandena vid Centro-Morgårdshammar blir ytterligare en kännbar förlust för Smedjebackens kommun och Bergslagen.

Med hänvisning till ovanstående vill jag fråga industriministern:

Vilka möjligheter har regeringen att stoppa Centro-Morgårdshammars avskedanden till dess ägaren Volvo tar sitt sociala ansvar och skapar andra arbetstillfällen i Smedjebacken?

1985/86:462 av *Erik Hovhammar* (m) till arbetsmarknadsministern om innebörden av begreppet strejkbryteri:

Avser arbetsmarknadsministern att vidta några åtgärder för att förtydliga gällande arbetsrättslagstiftning med anledning av att det påstås vara strejkbryteri att beordra fast anställd icke organiserad arbetskraft att arbeta under konflikt?

1985/86:463 av *Ingvar Johnsson* (s) till statsrådet Birgitta Dahl om åtgärder för att förhindra giftspridning vid ogräsbekämpning i anslutning till flerfamiljshus:

För att begränsa giftspridningen har man i min hemkommun beslutat om manuell ogräsbekämpning på alla kommunens fastigheter. De flesta bostadsföretagen har fattat likartade beslut. Ett bostadsföretag fortsätter dock med giftspridning på sin fastighet, som också är barnens lekmiljö, utan att kommunen kan förhindra detta.

Avser statsrådet att vidta åtgärder så att giftspridning i fastigheter med flerfamiljshus kan stoppas?

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

1985/86:464 av *Bertil Måbrink* (vpk) till industriministern om åtgärder mot minskad sysselsättning vid Ericssons företag i Blekinge:

*Meddelande om
frågor*

Ericssons har meddelat att 200 personer skall avskedas vid koncernens företag i Blekinge. Dessutom skall 600 personer övergå till tre dagars arbetsvecka.

Om dessa planer förverkligas innebär detta en ytterligare försämring av den redan katastrofalt dåliga sysselsättningssituationen i Blekinge.

Med hänvisning till ovanstående vill jag fråga industriministern:

Vilka åtgärder avser regeringen vidta för att förhindra Ericssons planer på avskedanden och införande av korttidsvecka?

1985/86:465 av *Hadar Cars* (fp) till finansministern om statligt bidrag till insamling för cancerforskning:

En riksomfattande insamling till stöd för cancerforskning äger rum i Sverige i vår. Har regeringen för avsikt att bidra till denna insamling genom att staten tillskjuter ett lika stort belopp som det som insamlas genom frivilliga insatser?

1985/86:466 av *Ingrid Hemmingsson* (m) till socialministern om kostinformation för ungdom:

Inom socialdepartementet finns 5 milj. kr. avsatta från allmänna arvsfonden för en satsning på kostinformation till ungdom. Projektet har dock än så länge frusit inne, säger Anders Lundberg i en tidningsintervju.

Socialstyrelsen och Hushållningssällskapet i Stockholms län har i samarbete utarbetat en kostaktivitetsplan för ungdom där praktisk matlagning och näringslära ingår.

Man har även kontakt med företag som är villiga att medverka till att ungdomar anställda i företaget skall få bättre kostvanor. Enligt förslaget skall företagen satsa viss arbetstid – ge ungdomen 1–1,5 timme ledigt per vecka – och staten stå för lärarlöner och materialkostnader.

Det har visat sig svårt att få de "infrysta" pengarna från departementet till detta angelägna projekt.

Kommer Gertrud Sigurdsen att medverka till att de planerade kostaktiviteterna för ungdom kommer till stånd med det snaraste?

1985/86:467 av *Per-Richard Molén* (m) till statsrådet Birgitta Dahl om utbyggnaden av kärnkraften i Finland:

I tidningsreferat framgår att statsminister Ingvar Carlsson under sitt besök i Finland aktivt har stött export av svenska kärnkraftsreaktorer.

Med anledning härav vill jag ställa följande fråga:

Prot. 1985/86:111
8 april 1986

*Meddelande om
frågor*

Varför kan en svensk regering, som så aktivt verkar för en avveckling av kärnkraften i Sverige, stödja utbyggnaden av kärnkraften i ett grannland, till vilket det bara är några tiotal mil?

14 § Kammaren åtskildes kl. 16.24.

In fidein

BERTIL BJÖRNSSON

/Gunborg Apelgren